

Los temps subrecompausats dels verbes conjugats ambe èsser

Jean Sibille

► To cite this version:

Jean Sibille. Los temps subrecompausats dels verbes conjugats ambe èsser. *Estudis occitans*, 1994, pp.27-34. <hal-01297142>

HAL Id: hal-01297142

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01297142>

Submitted on 2 Apr 2016

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

énoncés avaient fait leur chemin dans l'opinion : c'est alors que certains entreprennent d'expliquer les peu glorieux reculs d'une armée française mal préparée à une guerre moderne par la seule lâcheté des troupes méridionales engagées en Lorraine. Marginales, soit. Mais leur production et leur réception ne sont possibles que parce que l'opinion a été préparée à les accepter par tout un discours sur le tempérament méridional, qui même dans ses variantes les plus anodines — où règne un amusement légèrement méprisant — n'en fait pas moins des hommes du Sud des Français finalement bien peu fiables. Quant à chercher vraiment à les connaître, et quant à les reconnaître tels qu'ils sont...

LOS TEMPS SUBRECOMPAUSATS DELS VERBES CONJUGATS AMBE ÈSSER

Joan SIBILLE

La gramatica d'Alibert coneis pas que dos tipas de temps subrecompausats : un per l'actiu dels verbes conjugats ambe *aver* : *ai agut cantat*, l'autre per l'actiu dels verbes conjugats ambe *èsser*, pronominals o non pronominals : *se son estats perduts*, *es estat arribat*, dins cadun dels dos tipas un sol auxiliari es emplegat, *aver* per lo primièr, *èsser* per lo segond (Alibert, p. 317, 326, 327).

Alibert senhala pas al passiu l'existencia de temps subrecompausats parallèles a los de l'actiu, d'efèt se ditz *cantat/es cantat* ; a *cantat/es estat cantat* ; a *agut cantat*, mas pas **es estat estat cantat*..

(N.B. en tota rigor, caldriá pas, per la votz passiva parlar de temps simples, compausats, subrecompausats, mas de temps compausats, subrecompausats, subre-subrecompausats, per comoditat de lengatge et per aver un parallelisme ambe la terminologia utilizada per la votz activa, direm que *es cantat* es un temps simple, *es estat cantat* un temps compausat, **es estat estat cantat* un temps subrecompausat.)

Aquí, pels verbs conjugats amb *èsser*, los exemples citats per Alibert dins sa gramatica (Alibert p. 317, 326, 327) e per Ramon Chatbert dins un article paregut dins la revista *Ôc* (Chatbert, p. 40,41):

• Alibert :

1. *E quand son estats arribats e an aguts repausat, lor letras an bailadas al dit sant Paire.* (Cronica en pròsa de la Crosada contra los Albigeses).

D'aqueste exemple, Alibert tira d'exemples per los autres temps (*quand foguèron estat arribats.....lor letras aguèron bailadas.....; quand èran estats arribats....., lors letras bailavan.....; quand seràn estats arribats....., lors letras bailaràn....; ...eca.*)

2. *Som estat anat.*

3. *Me som estat passejat.*

4. *Som estat anat caçar dins aquel bòsc.*

Los exemples 2, 3, 4 son citats sens sorga, se pòt donc pensar que foguèron fargats per Alibert per los besonhs de sa gramatica.

• Chatbert :

5. *M'es estat arribat.*

6. *L'òme es estat mai passat* (P.C. Delriu, Lo Ròc de la cresta, p. 87)

7. *I èretz estats demoratz ?*

8. *I se serián estadas agradadas.*

Los exemples 5, 7, 8 son citats sens sorga (meteissa remarca que per Alibert).

• Carles Camprós ne cita un (Camproux, p. 49) :

9. *I sios jamai bengut aici ? - Si, i soi estat vengut.*

Emai Pau Gairaud (Gayraud, p. 59, 60) :

10. *Per aqueles sèrres, chètres e codenasses, del mond del país, quand es neblat, se son estats perduts.* (Pau Gairaud, Lo libre del Causse, p. 127) (Exemple représ per R. Chatbert)

Ramond Chatbert coneis pas d'autre tipus de temps subrecompausats que los senhalats per Alibert. Senhala que dins son parlat *aver* e *èsser* an pas de temps subrecompausats e apond :

"...coma *èsser* es son propri auxiliar, qu'avèm pas per costuma de jònher ensemble *aver* e *èsser*, vesí pas, personalament la possibilitat, al passiu, d'aver de temps subrecompausats : i a ja dos còps lo vèrb *èsser* ; consí n'apondre un tresen ?" (Chabert p.42)

Pr'aquò, s'emplega d'un biais corrent un autre tipe de temps subrecompausats que justament, mescla lo vèrb *aver* amb lo vèrb *èsser*. Se ditz : *soi agut estat, i soi agut anat, m'es agut capitat de, s'es agut lavat* (a l'actiu) emai : *es estat agut vist, es estat agut nhafat* (al passiu).

De talas formas, se pòdon rescontrar aisidament dins los textos e dins d'unes obratges de *grammatica* o de *lingüística*. Dins la *Grammaire du provençal rhodanien et maritime* (p. 91) podèm legir :

"Pour les verbes qui se conjuguent avec *être*, on trouve des formes surcomposées telles que : *I siáu agut estat. M'es agut arribat. S'es agut passejat.*"

Ronjat, Camprós e Pau Gairaud ne citan mai d'una :

1. Votz activa

• Ronjat (Ronjat p. 196):

11. *Ié siès agudo estado, en Arle, vous ?* (Mistral, Mirèio IV)

12. *M'es agu arriba de ié veire li prince Vitour e Louis* (S. de Fourvièro).

13. *I guda venguda* (= es aguda venguda) (Dauzat)

14. *Son gus vengus a la mejon i a quauqueis an* (Perigord, communiqué par M. Daniel)

• Gairaud (Gayraud, p. 59, 60):

15. *I es agut estat* (Salvat. Gram.) (1)

16. *Li sètz ajuts estats ?* (Miremont)

17. *Al cloquièr de Rodés, a la pus cima, i sètz agut montat ?* (Severac)

18. *Dins la mina, Nadineta, i sètz aguda davalada ?* (P. Gairaud, La sexològa p. 151)

19. *Vous es jamai agu arriba de faire peta un cop de fioc ?* (J.P. Tennevin. Lis Oilitan p. 119)

Camprós repren los exemples 11 e 12 citats per Ronjat.

2. Votz passiva

• Camprós (Camproux p. 49):

20. *Lou Gripet sara estat agut mourtificat .*

21. *Lou rainal èra estat agut nhafat, aquí dins lou pous.*

22. *Aquela femna es estada aguda vista dinc aquel endrech.*

• Gairaud (Gayraud p. 59, 60):

23. *A Menèrba ont i èra estat agut prepausat una bastida* (Pessamessa).

24. *Coma s'èra estat causa que l'alegria sia aguda estada espandida sus li campàs de son país* (Pessamessa).

3. Forma pronominala.

• Gairaud (Gayraud p. 59, 60):

25. *Jamai s'es agut vist qu'un animau ague renega lo sarromen de sa mena.* (J. d'Arbaud. La Sauvagino, citat per Lafont)

1. Dins la 1èra edicion de la gramatica de Salvat (p.98) se tròba ben *i es agut estat*, dins la 4ena edicion (p.106) aqueste exemple a desaparegut (jos l'influencia de la gramatica d'Alibert ?). Se remarca tanben que l'exemple *i ai agut demorat* de la 1èra edicion deven *i soi estat demorat* dins la 4ena edicion.

26. *Dous us còps s'es agu vis* (A. Chastenet. Perigord, citat per Lafont)
 27. *Totei lei personatges de carn e d'òsses que desempuèi 1942 an agut viscut e se son agut manifestats* (Pessamessa, L'Occitan. nov. 1984).

4. Votz passiva ambe pronom reflectit.

- Gairaud (Gayraud p. 59, 60):

28. *S'es estat agut vist que...* (Miremont p. 25)
 29. *Esperar los soldats al canton del bòsc, los tirar coma de lapins... S'es agut estat fach* (I. Roqueta, Lengadòc roge p. 164).

Ronjat ditz quitament que coneis pas d'atestacion del tipe *soi estat* arribat :

"Je ne connais pas d'ex. correspondants avec "être" du type **siéu esta vengu*, mais on rencontre assez fréquemment des périphrastiques doubles du verbe "être" lui même (surtout au parf., v. plus loin les ex.) formés en intercalant le part. passé de "avoir" entre les deux parties du périphrastique ordinaire" (Ronjat, p.202 § 584)

I a donc contradiccion totala entre Alibert e Chatbert d'un latz, e Ronjat de l'autre. Per quant a Camprós, se comenta e cita fòrça exemples del tipe *soi agut arribat*, cita pas qu'un exemple del tipe *soi estat arribat* al moment que fa referéncia al trabalh de Ronjat :

"De plus RONJAT ne cite pas un seul exemple de temps surcomposés avec auxiliaire "être" répété. Il écrit à ce sujet : "Je ne connais pas d'exemple correspondant avec "être" du type **siéu esta vengu*". Dans nos parlers, au contraire, les tournures de ce genre là sont fréquentes dans le langage de tous les jours : " *I sios jamai bengut aici ?* " - " *Si, i soui estat bengut* ". (Camproux p.49)

Pr'aquò, cossí analizar lo tipe *soi agut...* ? Que i trobam, çò sembla, l'auxiliari *aver* conjugat ambe *èsser* : *soi agut*, que servís, amb aquò, a conjugat un vèrbe normalament conjugat ambe *èsser*, çò que sembla en contradiccion ambe las reglas "normalas" de la sintaxi occitana.

Aquestas formas, emai semblèsson a primièra vista aberentas, son pasmens de bon explicar.

Alara que, dins la lenga moderna la conjugason de *èsser* ambe *èsser* (*soi estat...*) s'es, gaireben pertot, generalisada, dins la lenga anciana *ai estat* predominant, es en concurrencia ambe *soi estat* :

"Dans les temps composés, le participe *estat* est joint ordinairement au verbe *aver* : *ai estat, avia estat, auria estat* ; mais quelquefois la fonction d'auxiliaire est remplie par *esser* : *soi estat, seria estat*." (Anglade p. 317)

"Dans la plupart de nos parlers le verbe "être" est son propre auxiliaire...Ce type semble moins ancien que *a estat* (cf. Einfg. 212), très répandu en vpr. et encore usité par Bellaud,..." (Ronjat, p.198, § 583)

Alibert assenhala dins sa gramatica qu'*ai estat* s'es mantengut dins lo país de Foish (Alibert p. 317); fòrça parlars alpengs an, contrariament al restant de l'occitan, generalisat *ai estat*, qu'es tanben senhalat per Ronjat (en concurrencia ambe *soi estat*) en Peiregòrd, Marcha, Lemosin Naut, Aquitania Occidentala (Ronjat p.198,199, § 583).

La forma *ai estat*, per una mena de metatesi dels dos auxiliars balha puèi : *soi agut* qu'a lo meteís sens (per las explicacions possiblas d'aqueste fenomene, cf. Ronjat p.203, § 585) :

"Enfin on trouve même la combinaison *soi avut : agut suy en lur cort = ai estat en lur cort*." (Anglade, p.317).

N'avèm, coma o senhala Gerard Goiran, fòrça testimònis dins la pròsa provençala dels sègles XIV e XV (Gouiran § 27.1) ; Juli Ronjat senhala qu'aquesta forma se rescontra mai que mai a l'est del domeni lingüistic mas que pasmens es pas desconeguda a l'oest (Ronjat p. 203, § 585).

Soi agut es donc l'equivalent de *ai estat*, el meteís equivalent de *soi estat*.

Alara que (comben que se posque encara trobar localament, mai que mai en Provença orientala (2)) la forma *soi agut* s'es pas generalisada dins la conjugason de *èsser* emplegat sol o coma auxiliari dels temps compausats de la votz passiva, s'es generalisada dins la conjugason de *èsser* emplegat coma auxiliari dels temps subrecompausats de la votz activa, çò que balhèt las formas : *soi agut estat, i soi agut anat...*eca que propausam d'apelar "subrecompausat mixte". Aqueste "subrecompausat mixte" rend possible l'existéncia al passiu de temps subrecompausats parallèls a los de l'actiu : *ai agut cantat/les estada aguda cantada* (aquesta cançon) alara que **es estada estada cantada* es impossible.

Los exemples 28 e 29 son pas analisables, que i trobam un pronom reflectit davant una forma de la votz passiva ; se pòdon belèu explicar per un fenomene de crosament entre *s'es agut vist* (forma activa de sens passiu) e *es estat agut vist* (forma passiva), qu'an lo meteís sens.

2. Se'n pòt trobar dos exemples dins un libre recentament paregut que conten una novèla en parlar de la Vesubia (reire País Nissart) : " *la vaco es aguiò man-jau per li loups* : la vaca es aguiò manjaa per li lops ", " *la causo la pu laidò qu'au vista, es aguiò na crous* : la causa la pus laida qu'au vista es aguiò 'na crotz" (Alain Grinda, Le silence des merveilles, Editions de l'Envol, Le Chaffaut (04), 1993, p. 15 e 23.

Per quant a las formas de la votz passiva, dins los exemples 24 e 29 *agut* es intercalat entre *es* e *estat* (*es agut estat fach*), alara que dins los autres exemples se tròba en tresena posicion (*es estat agut nhafrat*); s'aqueste segond tipe es largament predominant, los dos son pasmens analisables:

- *es estat agut nhafrat* se pòt analisar aital :

- present :

es nhafrat

-perfach:

es agut nhafrat => (forma anciana que s'es pas generalisada dins la lenga actuala)

-subrecompausat :

es estat agut nhafrat

- *es agut estat fach* se pòt analisar aital :

-present :

es fach

-perfach :

es estat fach

- subrecompausat :

es agut estat fach

Cal ara rapelar las valors que tenon, en occitan, los temps subrecompausats.

Los temps subrecompausats esprimisson generalament çò que Carles Camprós sona lo *perfach de l'accion anteriora indeterminada*, aqueste perfach comprend, coma lo perfach ordenari, quatre temps : present, passat duratiu, preterit e futur (Camproux, p.45, 46):

- l'*ai aguda cantada*, aquesta cançon vòl dire : ara soi dins l'estat d'aver, a un moment indeterminat del passat, acabat de cantar aquesta cançon.

- l'*aviái aguda cantada*, aquesta cançon vòl dire : "al moment del passat que ne parli, èri dins l'estat d'aver, a un moment indeterminat del passat, acabat de cantar aquesta cançon.

- l'*aguèri aguda cantada*, aquesta cançon vòl dire : "al moment del passat que ne parli, foguèri dins l'estat d'aver, a un moment indeterminat del passat, acabat de cantar aquesta cançon.

- l'*aurai aguda cantada*, aquesta cançon vòl dire : "al moment del futur que ne parli, serai dins l'estat d'aver, a un moment indeterminat del passat, acabat de cantar aquesta cançon.

Dins una propausicion subordinada conjonctiva de temps, lo subrecompausat marca l'aspecte perfectiu (valent a dire l'acabament, e donc l'anterioritat, de l'accion) relativament al temps compausat correspondent de la principal (del meteis biais qu'un temps compausat marca l'aspecte perfectiu relativament al temps simple correspondent de la principal) :

- dins "*quand ai agut manjat me soi repausat*", "*ai agut manjat*" es un perfach relativament a "*me soi repausat*", tot coma dins "*quand aguèri manjat me repausèri*", "*aguèri manjat*" es un perfach relativament a "*me repausèri*".

Dins l'exemple 1 (Alibert) lo subrecompausat ten aquesta valor de perfach relatiu.

Las ocurrencias qu'avèm trobadas çai-subre fan veire que lo tipe *soi agut arribat* es emplegat, senon exclusivament, al mens d'un biais largament predominant per exprimir lo perfach de l'accion anteriora indeterminada (s'elimina los exemples 2, 3, 4, 5, 7 e 8 que se pòdon sospèchar perquè fargats, çò sembla, per los besonhs d'un d'una gra-

• BIBLIOGRAFIA

- ALIBERT (Loís), *Gramatica occitana*, Montpelhièr, 1976 (2nda edicion).
 ANGLADE (Joseph), *Grammaire de l'ancien provençal*, Paris, 1921.
 CAMPROUX (Charles), *Etude syntaxique des parlers gévaudanais*, Montpellier, 1958.
 CHATBERT (Raimond), "Questions de lenga, temps subrecompausats", in OC n°CCXCIV - XIIIa Tièira n°14, genièr de 1990, (p. 38-42).
 GAYRAUD (Pau), alias RIQUETA, *La sintaxa milarguesa*, Rodés, 1986.
 GOUIRAN (Gérard), "La graphie occitane des scribes provençaux", in *Langues, dialectes et écriture, les langues romanes de France, actes du colloque de Nanterre des 16, 17, et 18 avril 1992*, Paris, 1993 (p. 37-54).
 GRAMMAIRE DU PROVENÇAL RHODANIEN ET MARITIME, Aix-en-Provence, 1983.
 RONJAT (Jules), *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, Tome III, Montpellier, 1937).
 SALVAT (Josèp), *Gramatica occitana* ; 1èra edicion : Tolosa, 1943 ; 4ena edicion : Tolosa, 1978.

(Avèm malurosament pas pogut consultar la tesi de Robert LAFONT : *La phrase occitane*.)

matica o d'un article, nos demòra pas de segurs que los exemples 6, 9 e 10 per lo tipe *soi estat arribat*.

L'exemple 1 tendriá a mostrar que, al contrari, per lo prefach relatiu s'emplega lo tipe *soi estat arribat*.

Aquestas conclusions (provisòrias) s'ameritarián d'èsser confirmadas per un estudi sus los textes (e sul terrenh se se pòt encara trobar de locutors pro competents) que, malurosament, es pas de bon far. Amb aquò, es possible que d'unes parlars (los, justament, qu'Alibert coneissiá ben) coneguen pas lo tipe *soi agut arribat* e lo remplacen per lo tipe *soi estat arribat*, e que, per consequéncia, aquestes parlars aguen pas de subrecompausats al passiu (cf. çai-subre impossibilitat de **es estada estada cantada*.)

Ça que la, tot aquò fa veire que la gramatica d'Alibert es pas exempta de caréncia (sus aqueste ponch, de segur e, çò cresèm, sus d'autres tocant a la sintaxi del verbe) e que donc se pòt pas prendre coma referéncia absoluta en matèria de sintaxi occitana, que se tracte de sintaxi descriptiva o de sintaxi normativa (es vesedor qu'Alibert, quand compausèt sa Gramatica, aviá pas coneissença dels trabalhs de Juli Ronjat (lo tòme III de la *Grammaire istorique...* que constituís la tesi de Ronjat èra pasmens paregut tre 1913 jol titol de *Essai de syntaxe des parlers provençaux modernes*).

Emai se trobèsson pas dins Alibert, los tipés es agut arribat e es estada aguda vista nos semblan pro espandits e pro atestats per se poder emplegar en occitan estandard.

LOS OCCITANS VISTES PER LOS VALENCIANS

Lluís FORNÉS

M'an demandat de faire un trabalh sus l'idèia que fa lo titre d'aquest article : Consí veson los valencians, l'Occitania o los occitans ? La resposta es breva e l'article se poiriá acabar sul pic. A Valéncia sabon dels occitanas laas meteissas causas que los occitans sabon dels valencians, valent a dire, res de res. Aquò's la vision simpla e pessimista. Veguem ara la question d'un autre costat ; del costat optimista. E soi completament convençut que cal faire coma aquò perquè es fòrça important per los dos pòbles de se conèisser melhor, e, finalament, gausi pensar que podem pas anar cap a la futura Euròpa solets, los uns d'un costat, los autres de l'autre. Soi segur que nos cal contunhar a nos conèisser e a fargar l'avenir ensemble, e, tanben amb los catalans, perquè istoricament avèm fach un fum de causas los uns al costat dels autres, e ara nos cal recuperar la memòria istorica e demandar ensemble lo nòstre luòc dins l'Euròpa que se bastís.